

ale v inom, a potiaľ je jej vlastná neurčitost (s. 234—235). Možné je skutočné, ale iba ako náhodné (s. 236). Určitosť a neurčitosť stavov vecí je — podľa autora — mierou ich determinovanosti, ich nevyhnutnosti a náhodnosti. Kým veci koexistujú, sú navzájom náhodilé, ak koexistencia prechádza do vzájomného pôsobenia, stávajú sa v určitých vzťahoch nevyhnutnými (s. 267).

Podstatou vzájomnej súvislosti je *zákonitosť*. Jej protikladom je *chaotickosť*. *Chaotickosť* tu označuje okolnosť, že veci sú determinované v rôznych vzťahoch a rôznymi faktormi. Preto to, čo je chaotické v jednom aspekte, je zákonité v inom aspekte. Dialektika zákonitosti a chaotickosti nachádza svoj konkrétny výraz v dynamických a štatistických zákonoch.

V *dynamickom* zákone sa prejavujú vzťahy medzi rozličnými stavmi tej istej jednotlivej veci, fixujú sa zmeny týchto stavov. „Dynamický zákon je individuálna regulárnosť, opakovateľnosť stavov jednotlivého, zákon následnosti stavov jednej veci, pričom počiatočný stav nie je príčinou konečného stavu“ (s. 300). *Štatistický* zákon predstavuje regulárne vzťahy determinácie medzi stavmi množiny, súhrnu relatívne rovnakých a relatívne navzájom nezávislých vecí. Relatívna rovnorodosť vecí však poukazuje na ich genetickú podobnosť, zhodnosť ich pôvodu. Každý súbor je zákonitý v takej miere, v akej závisí od hlavných faktorov, a chaotický v takej miere, v akej

závisí od rôznorodých doplnujúcich faktorov. Prechod za určitú hranicu v delení súboru na časti je skokom od jednej kvality k druhej, od súborného k jednotlivému, od štatistického zákona k dynamickému. Pravda, aj toto súborné a jednotlivé interpretuje autor ako protirečivú dialektickú jednotu.

IV. Celá práca vyúsťuje v stručnom, ale výstižnom rozbere kategórie slobody. Táto kapitola hrá v istom zmysle úlohu záveru. Autor tu veľmi prístupne a plasticke rozoberá celú škálu kategórií ľudskej aktivity, ako je napr. záujem, cieľ, hodnota, potreba, vôľa atď. v ich závislosti od sociálne ekonomických faktorov a v ich dialektickej vzájomnej spätosti a protirečivosti.

Iste by bolo možné o mnohých otázkach rozoberaných v tejto zaujímavej monografii diskutovať a prípadne uvádzať pri niektorých iné možné stanoviská. Avšak informatívne poznámky o pomerne rozsiahlej práci nemohli splniť takúto úlohu. Zostáva faktom, že ide o najkomplexnejšie, veľmi hodnotné a podnetné marxisticko-leninské spracovanie otázok dialektikomaterialistického determinizmu v poslednom čase, so širokými možnosťami jeho uplatnenia v našej vedeckej a ideologickej činnosti. Pre tieto jej kvality by mali naše vydavateľstvá vážne považovať o možnostiach jej vydania v slovenskom preklade.

Jozef Coufal

VŠEOBECNĚ, JEDINEČNĚ A ZVLÁŠTNE V SPOLOČENSKOM VÝVOJI

Jedným z dôležitých problémov marxisticko-leninskej gnozeológie je poznávanie sociálnych javov, odhaľovanie základných tendencií sociálneho poznávania. Tomuto problému venovali sovietski filozofi a sociológovia veľkú pozornosť v poslednom období. Ide predovšetkým o výskum základných kategórií v sociálnej rovine.

Práca Š. B. Misabišviliho *Dialektika všeobecného a zvláštneho v sociálnom vývine* (Š. B. Misabišvili, *Dialektika obščego i osobennogo v socialnom razvitii*, Suchumi, Alašara 1971, s. 247) je venovaná podrobnej analýze vzájomného vzťahu a funkcie kategórií jedinečného, zvláštneho a všeobecného v sociál-

nej oblasti, pričom autor berie do úvahy aj ich sociologickú funkciu, ktorá je v súčasnej filozofickej literatúre nedostatočne objasnená. Autor objasňuje „len jednotlivé aspekty daného problému a na ich základe sa snaží vytvoriť predpoklady pre ďalší všestrannejší a ucelenejší výskum”, ako aj „... z marxistických pozícií kritizovať gnozeologické a metodologické základy dogmatického sektárstva a revizionizmu” (s. 9—10). Vychádza z tézy, že „základným jadrom metodologických základov marxizmu nepriateľskej ideológie je metafyzické odtrhovanie zvláštneho od všeobecného, a naopak (s. 10). Skúmaný problém je časťou širšieho problému — logiky sociálneho poznania.

Práca sa skladá zo štyroch samostatných častí.

Prvá časť je venovaná vývinu problému všeobecného, jedinečného a zvláštneho v predmarxistickej filozofii. Podľa autora „kategoriálne formy myslenia nie sú navždy dané, večné pravdy, ako predkladajú metafyzici. Tieto formy, ako aj celé ľudské myslenie sa neustále menia pôsobením sociálnych zmien a vedecko-technických objavov” (s. 13). Z tohto aspektu treba posudzovať aj miesto a úlohu kategórií jedinečného, zvláštneho a všeobecného v systéme kategórií materialistickej dialektiky, v ktorom zaujímajú osobitné miesto, pretože plnia funkciu revolučného pretvárania sveta. Túto funkciu považuje autor za dôležitý sociálny aspekt, pretože je „zovšeobecneným odrazom rozličných aspektov podstaty objektívneho sveta v jeho večnom vývoji a zmene” (34). Aby sme však zachytili túto podstatu, musíme vychádzať z „jednoty ontologického, gnozeologického, logického a metodologického aspektu pri skúmaní vedeckých problémov zákonitého vývinu materiálneho sveta” (32). Ide tu o vyjasnenie genetického vzťahu daných kategórií k materiálnemu prostrediu, o určenie zdroja formovania týchto kategórií predovšetkým v ľudských vzťahoch, ktoré v prvom rade určujú historicky vytvorené

spoločenské formy vlastníctva. Autor ďalej rozoberá nesprávne názory a závery niektorých sovietskych filozofov na vzťah jedinečného a všeobecného, ktoré vznikli nepresným rozlišovaním jednotlivých rovin, nesprávnou syntézou analyzovaných kategórií, ako aj prínos V. I. Lenina v rozpracovaní týchto kategórií. Lenin ukázal, že „vzájomný vzťah jednotlivého a všeobecného je dialekticky protirečivý tak v poznaní, ako aj v skutočnosti” (51). Dialektický vzťah jedinečného a všeobecného je metodologickým základom všetkých vied. Tieto kategórie vyjadrujú taký zovšeobecnený odraz sveta, v ktorom sú kvantitatívne kvalitatívne charakteristiky v dialektickej jednote.

Vlastným jadrom knihy je druhá kapitola, venovaná podstate všeobecného a jedinečného v sociálnom vývine. Analyzuje sa v nej špecifickosť týchto kategórií v sociálnej oblasti, ako aj ich podmienenosť spoločensko-výrobnou praxou. Kategórie „jedinečné a všeobecné fixujú objektívne momenty sociálno-ekonomických a duchovných vzťahov ľudí” (73). Ich sociálna podstata zahŕňa všetky spoločenské vzťahy, ako sú politické, triedne, národné, rodinné a pod. Základným predpokladom, z ktorého autor pri analýze vychádza, je dialektická jednota týchto kategórií, pričom ich zvláštnosťou v sociálnej rovine je to, že odhaľovanie ich objektívneho obsahu sa uskutočňuje cez subjektívny faktor historického procesu. „Podstata sociálneho, jedinečného a všeobecného tak v genéze, ako aj vo vývine je určená protirečivým vzájomným vzťahom objektívnych a subjektívnych faktorov dejín, v ktorom hoci je materiálna výroba substanciálna, jednako subjektívny faktor hrá úlohu hlavnej aktívnej sily, vďaka ktorej jedinečné a všeobecné získavajú špecifický sociálny charakter” (78). Tieto kategórie sa dialekticky menia v aplikácii na javy, ktorých sú odrazom. Nemôžu byť jedine a navždy dané, pretože aj sama spoločnosť sa nachádza v ustavičnom, večnom pohybe. „Dialektika

jedinečného a všeobecného sa prejavuje v tom, že v každom sociálnom jedinečnom je aktívne prítomné *všeobecné*, hoci toto jedinečné je individuálne a neopakovateľné" (s. 80).

Z tohto aspektu autor rozoberá aj sociologickú funkciu kategórie všeobecného a jedinečného. Považuje ju za jeden z najdôležitejších logicko-filozofických a metodologických princípov procesu poznávania sociálnych štruktúr a javov.

„Všeobecné, obsahujúce bohatstvo sociálneho jedinečného a zvláštneho, je predmetom sociologického výskumu; logika sociológie ako vedy sa v podstate redukuje na dialektiku všeobecného a jedinečného" (76). Sociologická charakteristika týchto kategórií je poznamenaná určitým konkrétne-historickým vývinom spoločnosti, myslenia ľudí v istom danom období. Pochopíť tento historický vývin, odhaľovať príčiny a podmienky hlbokých zmien, ktoré prebiehajú v dejinách, nám pomáha práve dialektické ponímanie všeobecného, jedinečného a zvláštneho. Nájsť skutočnú príčinu historickej udalosti znamená odhaliť jej zákonitý vzťah a súvislosť s inými sociálnymi faktormi a udalosťami, určiť podmienky, ktoré vyvolali pôsobenie danej príčiny. Z tohto hľadiska aj sociologické zákony vyjadrujú to všeobecné, čo považujeme za podstatné v javoch, faktoroch a udalostiach spoločenského života. „Každý sociologický zákon ako všeobecné odráža to podstatné, čím je charakterizovaný daný sociálny jav alebo sociálna štruktúra" (112).

Pri skúmaní sociologickej funkcie kategórií všeobecného a jedinečného naráža autor na problém vzťahu dialektického materializmu a ostatných spoločenských vied. Neabsolutizuje dialektický materializmus ako disciplínu, pretože takáto absolutizácia „lahko vedie k ignorovaniu prírodovedných a konkrétne-sociologických objavov a výskumov, k nedoceneniu špecifických zvláštností konkrétnych vied", čo "... by znamenalo slepé podriadenie schematickej dogme a negovanie tvorivej

spolupráce medzi filozofmi a predstaviteľmi konkrétnych vedeckých disciplín" (111).

V tretej časti skúma Misabišvili dialektiku všeobecného a zvláštneho v komunistickej spoločensko-ekonomickej formácii. Vzťah týchto kategórií k socialistickej revolúcii má veľký význam pre ďalší rozvoj revolučného boja robotníckej triedy, ako aj národnooslobodzovacieho hnutia. Tu narážame na rôzne nemarxistické teórie, ako je revizionizmus, dogmatizmus, všelijaké ďalšie sektárstva, ktoré sa snažia rôznym spôsobom prekrúcať dialektiku jedinečného a všeobecného. Kým napr. „gnoseologickým základom revizionizmu je jednostranné zveličenie jedinečného a zvláštneho na úkor všeobecného, ... dogmatizmus naopak ignoruje jedinečné a absolutizuje všeobecné" (137). Dogmatické odtrhnutie všeobecného od konkrétneho môže viesť k vážnym neúspechom v revolučnej činnosti, k zrieknutiu sa, možno aj nevedome, vedeckých princípov dialektického materializmu. Dogmatici vyjadrujú vo svojich teóriách nacionalizmus, dogmatickú ohraničenosť atď. "Nebezpečenstvo súčasného dogmatizmu je v tom, že sa pokúša orientovať vo všetkých prípadoch a podmienkach na ozbrojenú cestu boja o moc" (144). Tak dogmatizmus, ako aj revizionizmus oslabujú internacionálnu jednotu krajín socialistickeho tábora, všetkých komunistických a robotníckych strán. Podobne treba dialekticky pristupovať k vzťahu všeobecného, zvláštneho a jedinečného v národnostnej otázke, kde hrá veľkú úlohu problém patriotizmu a internacionalizmu. Národnostné — zvláštne a internacionálne — všeobecné existujú v jednote a nemožno ich navzájom od seba oddeľovať.

Ak chceme správne pochopiť a vysvetliť súčasnú epochu, musíme ju chápať vo svetle dialektiky všeobecného, jedinečného a zvláštneho, ktorá je metodologickým princípom pri uplatňovaní triedneho hľadiska. Súčasná etapa prerastania socializmu do komunizmu je charakterizovaná

jednotným antiimperialistickým frontom v medzinárodnom meradle. Preto je nevyhnutné vytvárať predpoklady praktického pretvárania sveta prostredníctvom politiky mierovej koexistencie dvoch svetových systémov, a nie vojenským konfliktom, ako tvrdia dogmatici. Táto etapa je charakterizovaná aj podstatnou zmenou práce, ako aj spôsobu života. Vytváranie materiálnej bázy komunizmu si však vyžaduje výchovu nového človeka, formovanie nových, komunistických spoločenských vzťahov.

Posledná časť práce je venovaná kritike ponímania všeobecného a zvláštneho v súčasnej západnej filozofii, špeciálne v pozitívizme, ako aj kritike metodologických základov buržoáznej sociológie.

Pozitivistí tým, že sa snažia stotožniť pojem so zmyslovým obrazom, odtrhujú všeobecné od jedinečného a nesprávne interpretujú vzťah kategoriálnych foriem myslenia k samej hmote. Podľa nich všeobecné nemá zastúpenie v reálnom svete. Dialektika prechodu od zmyslových vnemov k racionálnemu poznaniu ostala za hranicami pozitivistického obzoru. Jednostranne zveličujú empirizmus, logickú analýzu jazyka vedy, jednostranne odtrhujú jedinečné od všeobecného.

Situácia nie je lepšia ani v súčasnej buržoáznej sociológii. Autor kriticky analyzuje monotetizmus, ideografizmus a neokantovstvo. Autori týchto smerov jednostranne stavajú proti sebe jedinečné a všeobecné, zámerne prevracajú dialektiku týchto kategórií. Marxistická sociológia nepripúšťa odtrhovanie jedinečného od všeobecného. „Poznanie všeobecného bez aplikácie na konkrétne, jedinečné a zvláštne

je len teoretickým poznaním, ktoré je odtrhnuté od živej skutočnosti, od praxe“ (225). Bez poznania jedinečného a zvláštneho nemôžeme vypracovať objektívny a pravdivý obraz o skutočnosti. Preto sa marxistická sociológia opiera o historický materializmus, ktorý nie je len teóriou, ale je aj metódou pretvárania sociálneho prostredia.

Práca Š. B. Misabišviliho ukazuje, že jedine vedecké poznávanie a praktické využívanie dialektiky všeobecného a jedinečného prispieva k rozvoju logiky sociálneho výskumu. Táto dialektika je jedným z najdôležitejších metodologických princípov procesu poznávania objektívnych zákonitostí budovania socialistickej a komunistickej spoločnosti. Na druhej strane umožňuje fundovanú kritiku buržoáznej ideológie, dogmatizmu, revizionizmu, ktorých stúpenci v záujme boja proti objektívnemu spoločenskému pokroku oddeľujú všeobecné od jedinečného v teórii aj v praxi. Nemusíme so všetkými autorovými názormi súhlasiť, proti niektorým tézám môžeme mať výhrady, pretože problematika by vyžadovala hlbšiu analýzu. Aj autor je ohraničeným subjektívnym faktorom v istom momente historického vývinu. Prácu ako celok však považujeme za veľmi pozitívny prínos práve v tej oblasti, ktorú musí marxistická filozofia v súčasnosti intenzívne rozpracovávať, pretože bez marxisticky fundovaného poznávania sociálnych zákonitostí a faktorov historického vývinu nemôžeme budovať novú komunistickú spoločnosť.

Ján Dubnička

SOVIETSKA MONOGRAFIA O DEJINÁCH FILOZOFICKÉHO MYSLENIA VO ŠVÉDSKU

Rozvíjanie výskumu dejín filozofického myslenia v jednotlivých národných celkoch na báze marxistickej filozofie má nielen

informatívnu funkciu, ale je aj dôkazom kritickej schopnosti marxisticko-leninského svetonázoru. Preto — hoci nielen preto